

DE INWONERS VAN HEUGEM

Familiegeschiedenis en Historiografie.

Genealogie: Wetenschap of Tijdsverdrijf?

Peter Prevos

24 juli 2004

In de archieven in Nederland is het meestal wel een drukte van belang. De studiezalen zijn echter niet gevuld met professionele historici werkend aan een nieuwe publicatie of een promotie-onderzoek. Het overgrote deel van de archiefbezoekers in Nederland bestaat uit mensen die onderzoek doen naar de geschiedenis van hun eigen familie, ze maken een 'stamboom'. Het schrijven van familiegeschiedenis staat in wetenschappelijke kringen niet zo goed aangeschreven. Veel professionele historici en ook veel archivariissen hebben openlijk of diep in hun hart minachting voor genealogie en de doorsnee beoefenaar van de genealogie.¹ Ook in de cursus Familie, Huwelijk en Gezin van de Open Universiteit worden deze amateur onderzoekers niet echt serieus genomen.² Zelfs genealogen onderling zijn het niet altijd eens hoe een goede genealogie uit moet zien. In de Vlaamse Stam van 1990 werd een stevige polimiek gehouden over dit onderwerp.³

In dit artikel zal ik trachten te achterhalen wat de oorzaak is dat genealogie door professionele historici niet serieus wordt genomen. Als antwoord hierop zal ik een alternatieve benadering van de genealogie voorstellen.

Volgens Filip Bastiaen is de reden voor deze minachting dat veel genealogen gefixeerd zijn op het verzamelen van zoveel mogelijk voorouders en daarbij het grotere verband in historische zin uit het oog verliezen.⁴ Er zijn echter intrinsieke verschillen zijn tussen een familiegeschiedenis en een historisch onderzoek.

Een familiegeschiedenis is over het algemeen niet afgebakend in de tijd. De genealoog probeert zo veel mogelijk gegevens over voorouders te verzamelen en

¹A.D. de Jonge, 'Welke functie heeft de genealogie en voor wie?' *De Maasgouw*, 107 (1988) 227-235.

²Ton Zwaan (red.), *Familie, huwelijk en gezin in West-Europa*, derde druk. (Amsterdam en Heerlen: Boom en Open Universiteit, 1993) 19.

³Filip Bastiaen, 'Wat is een echte familiegeschiedenis?' *Vlaamse Stam*, 29 (1990b); P.J.K. van Werkhoven, 'Utopie en werkelijkheid', *Vlaamse Stam*, 26 (1990); Jozef van de Castele, 'Enkele kanttekeningen bij een familiegeschiedenis', *Vlaamse Stam*, 26 (1990) en Filip Bastiaen, 'Familiegeschiedenis: een wederwoord', *Vlaamse Stam*, 26 (1990a).

⁴Ibid. 530.

het liefst zo ver mogelijk terug in de tijd. De eerste vraag die genealogen dan ook over het algemeen aan elkaar stellen wanneer men elkaar ontmoet is: “Hoe ver ben jij?”. Een familiegeschiedenis per definitie heeft een zeer smalle basis, er wordt meestal één bepaalde familie uitgewerkt. Een familiegeschiedenis is dus als het ware een diepe proefboring in de geschiedenis waarbij van een bepaalde periode en plaats slechts een heel klein monster van de geschiedenis wordt genomen.

Een sociaal-historisch onderzoek is afgebakend in onderwerp, gebied en tijd. Men onderzoekt een onderwerp binnen een bepaalde periode in een bepaalde plaats of streek.⁵ Een familiegeschiedenis daarentegen is alleen beperkt door de bloedverwantschap van de beschreven personen. Ook is een historisch onderzoek altijd opgezet vanuit een zeer specifieke probleemstelling, bij een familiegeschiedenis ontbreekt deze probleemstelling veelal, het gaat hierbij altijd immers om het verzamelen van zoveel mogelijk voorouders. De analogie van de proefboring volgend wordt bij een historisch onderzoek dus een breder, meer representatief monster uit een bepaalde samenleving in een bepaald tijdvak genomen en beperkt men zich over het algemeen niet tot een enkele familie.

Door deze intrinsieke verschillen zal er altijd een kloof bestaan tussen de genealogen en de historici. Het heeft dus dan ook geen zin, bovenstaande in acht nemend, om aan een familiegeschiedenis dezelfde eisen te stellen als een aan historisch onderzoek. In de literatuur over genealogisch onderzoek wordt dit echter wel veelal gedaan. Volgens Régis de La Haye bijvoorbeeld is een familiegeschiedenis een stuk streekgeschiedenis, een stukje plaatselijke historie, waarbij de voorouders geplaatst worden in hun tijd, en waarbij zoveel mogelijk hun leven, hun reilen en zeilen geschetst wordt.⁶ Dit is echter een welhaast onmogelijke opgave aangezien een familiegeschiedenis vele lagen in de tijd doorsnijdt en zich veelal ook in vele verschillende gebieden afspeelt. Ook is men bij het schrijven van deze streekgeschiedenis vaak beperkt tot het samenvatten van de bestaande literatuur omdat over de meeste mensen die in een familiegeschiedenis worden beschreven slechts heel weinig informatie bekend is.

Genealogisch onderzoek heeft veel meer gemeen met de historische ofwel historiserende antropologie dan met streekgeschiedenis. In de historische antropologie dient de culturele antropologie als inspiratiebron voor historisch onderzoek of andersom kan de historische methode van dienst zijn om relevante antropologische gegevens te verzamelen.

Het onderzoeksobject van de culturele antropologie is de studie van de mens en is traditioneel gericht op het bestuderen van levende schriftloze culturen in exotische oorden. In antropologisch onderzoek wordt voornamelijk gebruik gemaakt van participerende observatie als methode om culturen te bestuderen. Participerende observatie betekent dat de antropoloog lange tijd in de cultuur die hij bestudeerd

⁵J.M.E. Worms et al., *Cultuurwetenschappelijke vaardigheden. Vademecum*, derde druk. (Heerlen: Open Universiteit, 1998) 27–28.

⁶Régis de La Haye, *Limburgse voorouders. Handleiding voor genealogisch onderzoek in Limburg*, tweede druk. (Maastricht, 1994) 29.

leeft, de taal leert spreken en ook deelneemt aan het dagelijks leven. Object van studie in de antropologie zijn bijvoorbeeld verwantschapsbanden en rituelen van het dagelijks leven. Dit zijn ook voor de historicus, en zeker voor de genealoog zeer interessante onderwerpen. De laatste jaren is er dan ook een vruchtbare kruisbestuiving tussen de antropologie en de geschiedschrijving tot stand gekomen.⁷ De participerende observatie wordt in de historische antropologie ingeruild voor onderzoek naar historische bronnen. Deze bronnen worden vervolgens door een antropologische bril bestudeerd.

Historisch antropologisch onderzoek kenmerkt zich op de eerste plaats door het kwalitatieve karakter. Dit in tegenstelling tot de meer kwantitatieve sociologische benadering van de geschiedenis waar het verleden wordt samengevat in grafieken en tabellen. Een tweede kenmerk is de concentratie op kleine gemeenschappen en micro samenlevingen.⁸ De historische antropologie heeft vooral aandacht voor het bijzondere. Dit in tegenstelling tot andere benaderingen, die meer aandacht hebben voor het algemene en vaak op zoek zijn naar wetmatigheden en structuren in de geschiedenis.⁹

Deze eigenschappen maken de historische antropologie tot een uitermate geschikt instrument voor het bedrijven van familiegeschiedenis. Een familiegeschiedenis is immers kwalitatief van aard, beschrijft een kleine gemeenschap en men heeft vooral aandacht voor het bijzondere en in mindere mate het algemene.

Het meest belangrijke onderdeel van een familiegeschiedenis is de beschrijving van de verwantschapsbanden tussen de beschreven familieleden. Volgens antropoloog Peter Kloos is verwantschap meer dan een netwerk van genetische relaties tussen mensen, het is voornamelijk een cultureel verschijnsel.¹⁰

Dit alles maakt het schrijven van een familiegeschiedenis tot een cultuurwetenschappelijke activiteit die de grenzen van de normale geschiedschrijving overschrijdt.

De vraag die zich nu opwerpt is welke functie de genealogie heeft binnen de cultuurwetenschappen. Is het schrijven van een familiegeschiedenis een wetenschappelijke activiteit, of is het een puur persoonlijke beleving?

Binnen de traditionele hiërarchische opvatting van de wetenschappen is de genealogie een hulpwetenschap van de historiografie. Genealogische collecties worden gebruikt voor biografisch, prosopografisch en bepaalde soorten van demografisch onderzoek.¹¹

De hier bedoelde genealogische collecties zijn transcripties van bijvoorbeeld kerkelijke doopregisters of toegangen tot andere bronnen die veelal vervaardigd zijn door geduldige genealogen in samenwerking met de archieven. Voorbeeld van zul-

⁷Anton Blok, 'Historiserende antropologie in Nederland: Inleiding', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 6 (1980) 101–111.

⁸Peter Boekhorst, Peter Burke en Willem Nijhof (red.), *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500–1850*, (Meppel en Heerlen: Boom en Open Universiteit, 1992) 32.

⁹Ibid.

¹⁰Peter Kloos, *Culturele antropologie. Een inleiding*, (Assen, 1995) 41.

¹¹de Jonge (1988) 231. Zie ook de La Haye (1994) 227–230.

ke projecten zijn *GenLias* van de samenwerkende archiefdiensten en *GenDaLim* van de Stichting Limburgs Genealogisch Archief en Stichting Geschiedkunde 'De Maaskèntj'.¹² Voor wat betreft het opstellen van deze genealogische collecties is het bedrijven van genealogie dus zeker van belang voor de wetenschappelijke beoefening van geschiedschrijving. Deze collecties gaan echter voorbij aan dat wat een familiegeschiedenis zo bijzonder maakt, namelijk de aandacht voor het individu. In een familiegeschiedenis worden processen beschreven die in een bredere oriëntatie op de geschiedenis verloren gaan in de statistieken.

Een familiegeschiedenis is ten eerste van persoonlijk belang voor de auteur en zijn of haar directe familieleden. De redenen voor de populariteit van deze hobby worden veelal gezocht in een tegenbeweging ten aanzien van het individualisme in de huidige westerse maatschappij, de genealoog zoekt volgens de La Haye zijn identiteit, op zoek naar het antwoord op de vraag: "Wie ben ik en waar kom ik vandaan?".¹³

Zoals ik in dit artikel heb betoogd is een familiegeschiedenis een vruchtbare vorm van wetenschappelijke geschiedschrijving. Iedere individuele familiegeschiedenis geeft een inzicht in het leven van alledag van de mensen uit het verleden die normaler wijze verdwijnen in de anonimiteit van de statistieken van de sociaal-historische onderzoeken. Het geeft inzicht in verbanden tussen mensen en families en verbind het heden met verleden op een heel intieme en persoonlijke wijze.

Referenties

- Bastiaen, Filip, 'Familiegeschiedenis: een wederwoord', *Vlaamse Stam*, 26 (1990a), 530–532.
- Bastiaen, Filip, 'Wat is een echte familiegeschiedenis?' *Vlaamse Stam*, 29 (1990b), 49–57.
- Blok, Anton, 'Historiserende antropologie in Nederland: Inleiding', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 6 (1980), 101–111.
- Boekhorst, Peter, Burke, Peter en Nijhof, Willem (red.), *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500–1850*, (Meppel en Heerlen: Boom en Open Universiteit, 1992).
- Castele, Jozef van de, 'Enkele kanttekeningen bij een familiegeschiedenis', *Vlaamse Stam*, 26 (1990), 325–326.
- Jonge, A.D. de, 'Welke functie heeft de genealogie en voor wie?' *De Maasgouw*, 107 (1988), 227–235.
- Kloos, Peter, *Culturele antropologie. Een inleiding*, (Assen, 1995).

¹²Voor meer informatie zie: <http://www.genlias.nl> en <http://www.gendawin.nl/gendalim.htm>.

¹³Régis de La Haye, 'Wat bezielt de genealoog? Een overpeinzing op het raakvlak van genealogie en theologie', *Limburgs Tijdschrift voor Genealogie*, 17 (1989) 103–104.

- La Haye, Régis de, 'Wat bezielt de genealoog? Een overpeinzing op het raakvlak van genealogie en theologie', *Limburgs Tijdschrift voor Genealogie*, 17 (1989), 103–104.
- La Haye, Régis de, *Limburgse voorouders. Handleiding voor genealogisch onderzoek in Limburg*, tweede druk. (Maastricht, 1994).
- Werkhoven, P.J.K. van, 'Utopie en werkelijkheid', *Vlaamse Stam*, 26 (1990), 267–268.
- Worms, J.M.E. et al., *Cultuurwetenschappelijke vaardigheden. Vademecum*, derde druk. (Heerlen: Open Universiteit, 1998).
- Zwaan, Ton (red.), *Familie, huwelijk en gezin in West-Europa*, derde druk. (Amsterdam en Heerlen: Boom en Open Universiteit, 1993).